

Birikim, tasfiye ve karşıdevrim

13 Haziran 2022 Pazartesi

Son üç yazı (25 Nisan, 9 ve 23 Mayıs) 1940-45'e yakından, ezberleri bir yana bırakarak bakmayı öneriyordu. İsrarla. Niçin? Unutulan birkaç soruyu sorabilmek için. Şöyle: Kırsallık toplumda ezici ağırlığa sahipse, orada, içinde "kültür devrimi" taşımayan bir "demokratik devrim" düşünülebilir mi, olabilir mi? İkincisi, orada yeni bir mülkiyet dokusu yaratarak üretim atılımı yapılabilsen, bir "demokratik devrim" düşünülebilir mi, olabilir mi? Ve üçüncüsü, orada bu ikisinin kaynaşmasıyla daha büyük, yeni bir toplum boyutu oluşturmaksızın bir "demokratik devrim" düşünülebilir mi, olabilir mi? Sorular, düşünmek için bir başlangıç teklifidir. Soru doğru ise doğru yanıtı içinde taşır.

Bunlar 1940'larda, Cumhuriyetin özünü için farklı başlıklara, sözcüklere yansımıştır. Bu şekilde sorulmamıştır. Ve 1945'ten sonra bir daha sorulmamıştır. 1960'la başlayan yirmi yılı ayırırsak, sormama alışkanlığının 1980'den sonra iyice yerleşmesiyle 2000'lere geliyoruz ve ne buluyoruz?

"1980'den sonra Türkiye'de kapitalizmin ekonomisi artık dünyanın şekillendirmesine tabi oldu. Dünyada "örnek bağımlılık" şablonuna dönüştü. Siyasal medeli buna uyumla oluştu. Orada öncelikle dikkat çekici olana, sosyalleşmesizin ve olgunlaşmaksızın zenginleşen taşradır. O kapitalizmin siyasal modelinin hem sonucu hem de yakıtıdır. Bir taşra zenginleşmesinde ortaçağ kalıntıları, hurafe ve feodal kalıntılar pekişerek birlikte kapitalizme kalkan oldular. Kapitalizm, bunlarla iç içe, bir yandan bünyedeki lümpen unsurları da daha önce olmadık şekilde bağrına bastı, büyüttü ve siyasal modele yerleştirdi."

1950'lerden 2000'lerin ilk on yılına atlamış olduk. Bir 12 Eylül tarihli 2010 referandumdan önce, o ağustosta, bu gözlemler sevgili Işık Kansu'nun isteğiyle onun köşesinde yer aldı. Yeni Türkiye tablosu hakkındadır. Günün kapitalizmi de dünya çapında tablosunu yeniliyor. "Yenilikleri"ni de kuşanarak Türkiye'yi şekillendirmeye artık daha iddialı ve etkili geliyor. Yepyeni kadrolar yapabiliyor.

"21. yüzyılla birlikte dünyada -Amerika'dan kaynaklanarak- yaşanan istisnai likidite bolluğu Türk kapitalizminin yeni siyasal modeli ve unsurları için büyük ikramiyeye oldu. Adeta menfaat para yağdı. Ülkeye giren ve çıkan büyük hacimli para yeni ve büyük menfaatler yaratarak "örnek bağımlı"nın haricini ve sıvasını tamamladı. Modele kan bağı yaptı. Sermaye sınıfı ekonomik varlığını gitgide büyütüyordu. Ama kendi öz siyasal eliti yoktu. Modelde yeni ve aktif unsur 'lümpen' oldu. İlk kez yönetime ağırlıkla damgasını vurdu. Tarih gösteriyor ki, lümpenden herhangi bir sosyal değere ve yükümlülüğe sahip olmayan kategoridir. Emeğe hasım, hatta düşmandır. Bu negatif özellik onun için varlık-yokluk meselesidir. Çünkü örgütlü emeğin ve onu özümseyen toplum katlarının yaygınlaştığı ölçüde lümpenin varoluşu nedeni ortadan kalkar. O bunu hissedene ve içgüdüleriyle sermayeye sığınır, ona militanca hizmet sunar. Zenginliğe ve güce tapar. 2000'ler bunu sergiledi. Lümpen, sermayenin "elitsizlik"ten doğan boşluğuna yerleşti. (Sermayeden teşvik gördü.) Eşitsizlik ortamında zenginleşen taşra, bu havuzu sürekli besledi. Buluştular. İlk kez birlikte yönetim gücüne kavuştular, Cumhuriyet değerlerinin, kurumlarının tasfiyesi için bir "misyon birliği" üstlendiler." 2010 Referandumu'ndan önceki gözlemlerdir.

Gayri safi yurtiçi hasıla içindeki pay	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999
Toplam içindeki payı	44.08	36.59	26.61	20.46	14.69
Yıllık ortalama değişme	6.25	1.76	1.78	0.61	1.52*
* Yıllık ortalama değişme (90-98)					2.22**
** Yıllık ortalama değişme (90-99)					

Kaynak: DPT, Temel (1998), DPT

Türkiye'de istihdam içindeki pay	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999
Toplam içindeki payı	78.03	69.55	58.55	49.73	44.52
Yıllık ortalama değişme	1.36	-0.01	0.10	0.32	0.58

Kaynak: Temel (1998), DİE

ÇİFTÇİ NE OLDU?

Geri dönelim. Önce 2010'a gelmek üzere bir bakalım. Anımsayalım, Cumhuriyet 1940 başında köye "kültür devrimi" (enstitü) ile girme adımını attı, bunu 1945'te toprakta yeni mülkiyet ve yeni tarım ("milletin efendisi") yaratma hamlesiyile tamamlıyordu. Çağa adım atmak üzere büyük kurumsal atılımdı. Yaptırmadılar. Bu yol kapandı. İlk soru şudur: Çiftçi olamayan köylü ne olur? İki yol var, üçüncüsü yok: Bir, ortakçı, yarıcı, maraba ve bunlarla yan yana az topraklı küçük çiftçi olarak, düzeni değişmeyen köyde kalmayı sürdürür. İki, kalkar kente göçer, orada ucuz ya da boğaz tokluğuna işçi olur; olamazsa işsiz kalır, "yedek işçi ordusu"na katılır.

Köyde kalırsa ne olur? Ne oldu? 1940'ların tasarladığı yol açılmamak üzere kapanınca, köylü (küçük çiftçi, diyelim) artık yalnızdır. "Piyasalar dünyası"na terk edilmiştir. Orada iki fiyatın makası içindedir: Siyasetin vereceği destekleme fiyatı ile tüccarın verdiği "piyasa fiyatı". Siyaset tüccarsız düstüklemez. Köylü ürününü tüccara hep düşük fiyatla verinceydi. Ona hep "tefecî faizi" ile de borçludur. Tüccar köylüyü ürünün düşük fiyatı ile ona verdiği borcun yüksek faizi içinde, bu "özel" makasında tutar! Bu ilişki daimidir: Ticaret sermayesi borçlandıran, çiftçi borçlanandır. Destekleme fiyatı ise siyasetin "lütfü"dür. Eğer köylü seçmen olarak "çantada keklik" ise siyaset o destekleme fiyatını elbette "kanka"sı olan tüccarın o "zaten" makasına ayarlı tutar. Siyaset ilişkileri "piyasa"sı böyle işler. 1950'den sonra, büyük çiftlikler yanında, gitgide çoğalan küçük çiftçinin dünyası budur. Enflasyon dönemleri üreticinin "girdiler"ini ayrıca pahalılaştırır; maliyeti artar, geçimi zorlaştır. İktisatçının "iç ticaret hadleri" dediği ilişki (tarım fiyatlarının yanısı fiyatları karşısındadır ne kadar arttığı, yani, bir traktör dolusu buğday verince, karşılığında çiftçinin ne kadar ilaç vs. alabildiği) bize bir fikir verir. Ama, yetmez. "Fiyatlar dünyası", çeşitli "makaslar"la çiftçinin emeğini sonsuz kaynağa dönüştürür, başka "birikimler"e aktarır. Kurgusu böyledir.

Anlayabilmeliyiz. Çiftçi var olabilmek için daha, daha çok çabalamalıdır. Yeterli olur mu? 70 yılı bir düşünelim.

Köylü 1945'te CHP'ye şöyle hüküm veriyordu: Bize vergi koyar, köy yolu, okul yapmam için. Balımda yükümlülüğü koyar! 1950'den başlayarak DP'yi şöyle benimsedi: Çizden vergi almaz, cebimize para koyar, köy yolu yapar! 1950'de, "Yeni dünya savaşı geliyor" havası ile, yüksek fiyatlı bir özel "Kore konjonktürü" doğdu. Dünyada tarım üreticileri bayram etti. Bu birkaç yıl sürdü, o kadar. Ama o yüksek tarım fiyatları DP'ye tam işe başlarken tarının büyük ikramiyesi oldu. Kendini köylüye "cebine para koyarak" takdim etti. Onu seçmen olarak kendine kaydetti. Geçici değil, kalıcı kayıt oldu. Cumhuriyetin aydınlanma değerlerine karşıt söylemlerle bu nasıl pekiştirildi, onlara girmeyelim. (Cumhuriyetin 1930'dan başlayan yirmi yılda birikmiş altın rezervini, DP'nin, 1950'den sonraki birkaç yılda ithalata dayanan bir "yapay bolluk" yaratarak tükettiğini not edelim, yeter.)

TARIMIN BÜYÜK İNİŞİ

Bir köylüler ülkesinde kurulan Cumhuriyetin ekonomisinde lokomotif basit tarım üretimidir. Yurtiçi hasılanın yarısı o tarımdan gelir. 1950'nin "Kore fiyatları"yla (savaş sürer, beklentisiyle) dağ, taş ekime açıldı. 1950'den sadece 1000 traktör vardı. İthalatla sayı 1954'te 40.000'e çıktı. Verim arttı mı? Ortaçağ toprak rejimine sahip büyük topraklılar, taşra eşrafı zenginleşiyordu, tarım üretiminde ise verim artmıyordu. 1954'ten 2010'a bir çizgi çekersek görürüz: Tarımın 66 yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 3'ün altındadır! O sürede ülkede hüküm süren sağ siyaset zaman zaman hurafe "dünyada kendini besleyen 7 ülkeden biri!" ya da "yemin" ("toprak reformu yoktur, tarım reformu vardır!") ya da "şecaat" ("o desteklemeye 5 veriyorsa, ben 10 vereceğim!") üretti ve vakit tarımın sürekli inişi ile geçti.

Ciddi araştırmalar inişin büyüklüğünü, özelliğini gösterir. (Adil Temel, DPT, 1999) Yurtiçi hasılanın 1950'lerde yüzde 44'ünün üreten tarım, 1990'larda yüzde 15'ini üretebilir. Çünkü çalışan nüfusu sırtında taşır: 1950'lerde yüzde 78'ini, 1990'larda yüzde 45'ini. Yani, 1990'larda tarımda çalışan yüzde 45 nüfus, ülke toplam hasılanın ancak yüzde 15'ini üretiyor! Sonra, iniş hızlandı: Tarımda çalışanlar 2010'da yüzde 24'e iniyor ve hasılanın artık yüzde 9'unu üretebiliyorlar. Bugün (2021) yüzde 17'ye indiler ve hasılanın sadece yüzde 5-6'sını üretiyorlar! (Zafer Yükseler, Cökhan Günaydın)

Sorular gelsin. Biri, 1950'den sonra "tarımda kalanlar" için. Tarımı kim yönetiyor? Çiftçisi mi, yoksa başta ticaret olmak üzere başka sektörler ve bunlara uyumlu siyaset mi? ("Fiyatlar makası!") Bir başka soru kapısı "tarımdan (kırsaldan) göçenler" için. Yani, kentlere, vadoşlara gitmeye daha çok teşvikler için. İster "ekonomik verimlilikleri"ne, ister duvarların haykırarak "insan dramları"na ait soruların geniş kapısı. Bilmeliyiz, özellikle son on küsur yıldaki taşra zenginleşmesi ile "makaslar"daki küçük çiftçinin yoksullaşması köyde ve kentte aynı öyküde iç içedir. (Finansa, tefecî-tüccara borçlanıp, ödeyebilmek için tütün birikimini bırakarak Soma'da madene giren küçük çiftçi gibi). Bunlara şimdi girmeyelim.

Doğru gözlem için kapitalizmi bütünlüğüyle izlemek gerekiyor. 1994-95'te Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarım için kararlar aldı: Destekleme fiyatları "piyasa bazuca" olmamalıdır, dedi. Şöyle yorumlayalım: Çiftçinin kaderi olan "fiyat makası" tüccara göre ayarlanmalıdır! Bununla dünya kapitalizmi (büyük kapitalizmler dışında) çiftçinin yönetimini "küreselleşme"nin "atılımları"ndan ticaret sermayesine veriyor. Tarımı kim yönetir sorusuna somut yanıt! Bize yarası mı? İlgisizdir, sadece para yönetimiyle sınırlı bilinen IMF çekimdeden, 2000'de Türkiye'nin önüne WTO'nun bu tarım kararını getiriverdi. Arkadan, yine gecikmeden, Dünya Bankası'nın "Toprağını ekme, para verelim" tebligatı ve uygulaması başlatıldı. Küçük çiftçi pancardan başlayarak tarım alanlarını terk ettik; bir kısmı belbeliğe adım attı. Pekli, küçük çiftçi tasfiye olacaksa tarımı kim yapacak? Elbette, büyük çiftlikler ve daha önemlisi, "endüstriyel tarım" bayrağı ile toprakları onurlandıracak dünya şirketleri var!

TOPRAĞI DOLARA ÇEVİRMEK

İngiltere dünyaya kapitalizmin abecesini öğretti. Minnettarız. Ta birkaç yüzyıl öncesinden gösterdi ki, kapitalizm küçük mülkiyetin büyük mülkiyet için tasfiye edilmesiyile var olur. Önce tarımda. "Fiyat makasları" elbette tasfiyeyi yapacaktır. Ama yetmez, beklenemez. Küçük çiftçilerin topraklarından zorla yasasız çıkarıp o araziler "büyükler"e verilecek, etrafı "çitlenecektir" (Enclosure). Tarihçiler buna "sermayenin ilk birikimi" olarak baktılar. Kendi 2000'lerimize gelelim.

2012'de bir yasa çıktı (6360 sayılı). Büyükşehir belediye arazisinde değişiklik yasası. 16 bin 500 köyün tüzel kişiliğine son verip onları "mahalle" yaptı. Adeta "çitlereyrek" tarım dışına çıkardı. Çiftçiye tarım toprağını terk edip rantiyeye olmasa için yine teşvik verir gibi. Bir taşla iki kuş. Tarımın büyüme inişinde bir aşamaya gelindi. Çiftçinin toprağıyla birlikte piyasaya verilmişinden (1950), toprağına çiftçiden ayrılarak piyasaya verililişi (2010-12) aşamasında. (Toprağın piyasaya verililişinde ilk adım hemen 2003 Aralık'ta atılmıştı. Cumhurbaskanı Sezer önlledi. Sonra, 2004'ten başlayarak "pergel düzenlemesi" adımları atıldı. 2012 Nisan'ında orman köylüleri de "mahalle" yapılarak ormanlar "imar"na, yani piyasaya açıldı. Bir bütünlük var.) (Ozan Zengin, 2021).

2011 Genel Seçimi'nden sonra günün ilgili bakanı "500 milyar dolarlık inşaat hamlesi" tasarladıklarını müjdelemişti. Anlayana, "Toprak önce inşaat içindir!" demek oluyordu. Ve öyle oldu. Toprağın tarımdan alınarak "başka birikim"e verilmesi için çiftçinin silinmesi gidici birliktedir. Kapitalizm büyümeye artık tarımdan "fiyat makasları" ile kaynak çekmekle yetinmiyordu. Artık köylülerden varlıklarını (toprak, akarsu, vs.) almak gerekiyordu. Millî emlakın ovalar, yaylalar, ormanlar ve kıyılarının, yani toplum varlıklarının "piyasa verililişi" de eşzamanlı oldu. Sermayeye, yeni toplu katmanlarıyla toprağına "akay" için "kalk borusu" duyuyordu. Toprağı dolara dönüştürecek. İngiliz'in "çitlemesi" başka, bizimki kapitalizmin başka zamanına aitti. Kentten bakınca kırsal "hep aynı zaman birimi içinde" imiş gibi görünür. Seçim bilgileri kırsalı kente böyle gösterir. Tarımdaki büyüme inişi ve sonunda "toprakların piyasalaşması"nı 70 yılın seçim bilgileriyle birleştirince, bu dramda, çiftçiler istikrarlı oy desteğini esirgememiş görünüyorlar. Çiftçinin, kendi varlığına son veren bir "tarihi zaman"ın değişmez elemanı olması yadırganabilir mi? İroni mi, paradoks mu? Tarihin emri mi? Düşünürler düşünün!

Tarihin, önemi yadsınamayacak düşünürlerinden, yazdıklarını okumuş olmaksızın çok, sakallı fotoğrafından tanıdığımız biri 19. yüzyıl ortalarında şöyle demiş: "Küçük köylüler kendi kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeğe zorundadırlar. Onların temsilcileri onlara (...) efendileri gibi, üstün bir yetkili, mutlak bir hükümet gücü gibi görünmelidir."

Yazının başında 1940-45'ten uzaklığımızı unutulan sorular için vurguladık. O sorularından ne kadar uzaktayız? Önce siyasetin, sonra yazıların ilgi ve düşüncede dışı bıraktığı kadar uzak. Yani, köylülerinki kadar uzak. Geçmişe öykünmeyelim. Orada kalmayalım. Geleceğin sorularına uzaklığımız ne kadar? Bu uzaklık ölçüsü merak, ilgi, bilgi ve cesaretin bütünlüğü ile kavranabilen bir şey olmalı. Tarihin daima yeni zamanlara açık "ani dönüşler" sunacağına unutmamak lazım.